

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TÜRK VE İSLÂM SANATLARI TARİHİ ENSTİTÜSÜ

D.148

YILLIK
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

II

1957

TÜRK OYMACILARI (KATIĞLARI) VE ESERLERİ

KEMAL ÇİĞ

Öteden beri san'at tarihçilerimizin gerek kongrelerde, gerekse yayınlarında üzerinde durdukları en mühim mes'elelerden biri; mimarî eserlerdir. Bunların haklı olarak bu nevi eserlerin alâkasızlık, bilgisizlik ve doğrudan doğruya haricî tesirlere maruz kalmaları gibi sebeplerden, sür'atle ortadan kalkmakta oldukları ve hemen ele alınarak hiç olmazsa rölö-veleri yapıp neşriyata geçirilmesi lüzumunu belirtmeleri, hem bir kısım asar bakım ve tamirini sağlamış ve hem de diğer san'at eserlerine nazaran daha çok neşredilmeleri gibi sayanı memnuniyet bir netice vermiştir. Fakat bir milletin san'at hayatı sadece mimarî eserlerden ibaret olmadığından, diğer alanlara da aynı alâkayı gösterip araştırmalar yapılması ve mevzuun bir kül halinde mütalâa edilmesi zarureti vardır.

Türklerin müslüman olduktan sonra ele alıp sür'atle tekâmül ettirdikleri ve bilhassa XV. asırdan itibaren pek çok ve kıymetli eserler verdikleri san'at şubelerinden biri (Kitapçılık) san'atıdır. Bu san'atın pek revaçta olmağa başladığı XV. ve XVI. asırlarda, en kudretli hattatların kaleminden çıkmış nefis kitap, levha, murakka'at, kitabe ve kıt'aların, san'at zevki ön plânda tutularak yapılmış nefis ciltlerin, tezhip ve minyatürlerin, zamanın yok edici tesirinden kurtulup bu güne kadar gelebilenleri, o kadar boldur ki, bu şube ile iştigal etmiş san'atkârların genel olarak miktar ve kudretleri hakkında mükemmel bir fikir vermektedir. Fakat san'at tarihimiz bakımından ancak (muhteşem) sıfatile ifade edilebilecek olan ve bu konunun belkemiğini teşkil eden hattatlar hakkında yapılan tetkikler: Mustafa Âli'nin (Menakip-i hünerveran) 1, Nefeszâde Seyyid İbrahim'in (Gülzar-ı se-vab) 1, Suyolcuzâde Eyüb'lü Mehmed Necib'in (Devhatülküttab) 1, Müstakimzâde Şeyh Süleyman Saadettin efendinin (Tuhfe-i Hattatan) 1, müellifi meçhul (Mizan-ül hat), Şeyhülislâm Saadettin efendinin (Defter-i Pak-i erbab-i Daniş) i, Müfit Mehmet Şem'i'nin (Tezkeret-ül hattatin) i, Süleyman efendinin (Mir'at-ı hattatin) i, Habib efendinin (Hat ve Hattatan) 1, Nurullah Tilgen'in (Eyüb'lü hattatlar) 1, İbnül Emin Mahmut Kemâl İnal'ın (Son hattatlar) 1, ve diğer müelliflerin büyük şöhret sahibi hattatlar hakkında neşrettikleri monografiler, yekûn itibarile bir şey ifade etmekle beraber, muhteva bakımından, tatmin edici olmaktan uzaktır. Bu husus 1200 den sonra yaşamış hattatlar için İbnül Emin Mahmut Kemâl İnal tarafından neşredilen (Son hattatlar) isimli eserle telâfi edilmiştir. O tarihten evvel yaşamış, gerek kemiyet ve gerekse keyfiyet itibarile mühim birer kıymet olan bir çok san'atkâr biliyoruz ki, bunları hiç bir eserde bulmanın imkânı yoktur. Esasen (Eyüp'lü hattatlar) a kadar kaydettiğimiz eserler aynı zamanda resimsiz olduklarından noksan birer biyografi mahiyetinde olup, zikri geçen san'atkârların ne san'atları, ne eserlerinin mahiyeti ve ne de meydana getirdikleri eserlerin miktarı hakkında fikir verebilmektedir. Fakat kitapçılık san'atının birer önemli şubesi olan, hattatlar kadar yaygın ve çok eser vermiş mücellit ve müzehhipler hakkında ise, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine bağlı Türk ve İslâm San'atları Tarihi Enstitüsü'nün son iki sene zarfında neşrettiği (Türk Nakış Tarihi Araştırmaları, Türk Cilt Tarihi Araştırmaları) ve (Türk Kitap Kapları) adlı eserler istisna edilirse, müstakil hiç bir tetkik yoktur. Bahsettiğimiz bu üç eserden ilk ikisi san'atkârları usta, çırak olarak tarih sırasına göre isimleriyle takdim etmekte, üçüncü eser ise asır asır Türk ciltlerinin İran ciltleriyle mukayesesini yaparak hususiyetlerini belirtmekte ve bir iki tane de lâkeci mücellit ile eserinden bahsetmektedir.

Binaenaleyh bu eserler bu hususta yapılacak tetkikat için birer malzeme mahiyetindedir. Hattatlardan bahseden kitapların bazılarında, dolayısıyla bir iki mücellit ve müzehhip ismi ne tesadüf edilmekte ise de bu, kayda bile değmez. Minyatür mevzuundaki çalışmalar ise tamamen yabancı bilgilere münhasır olmak üzere mühim bir yekûn tutmaktadır.

Hattatlık, mücellitlik ve tezhipçilikle sıkı bir alâkası olan ve kitapçılık san'atının bir şubesi bulunan (Katıg) oymacılık san'atına ait şimdiye kadar yapılmış müstakil bir araştırma yoktur. Halbuki bu san'atlarla meydana getirilmiş eserler, hususiyetleri icabı, daha çabuk yıpranıp yok olabilir cinsten bulunduklarından, ele alınmasında çok geç kalınmıştır. İşte bu endişe iledir ki, bu güne kadar gelebilmiş bu cins asarı tesbitte faide gördük. Bulup görebildiklerimizin san'atkârlarını bütün araştırmalarımıza rağmen, vesikaların yokluğu dolayısıyla, meçhulden kurtaramadık. Şimdilik onları, sadece eserlerine koydukları imzalardan, birer isim olarak tanıyoruz. Bu isimleri ve görebildiğimiz eserlerinin bazılarını vasıflarile birlikte vermedi, bazılarının resimlerini de koymayı faydeli buluyoruz.

Bu etüdü hazırlarken başvurduğumuz eserleri, ne ayrı bir liste olarak ve ne de hasiyede göstermeyi lüzumlu görmedik. Çünkü müracaat ettiğimiz me hazları bu tetkikin içinde zikretmiş bulunuyoruz.

(Katıg) Oymacılık san'atı : İnce ve zarif bir yazıyı, kâğıt üzerine çizilip hazırlanmış bir süsleme motifini veya motiflerini, en ufak bir işaretini dahi bozmadan, oyup çıkarmak ve diğer bir madde üzerine istifine göre yapıştırmak san'atıdır. Oyulup çıkarılana (Erkek Oyma), oyulan kısma da (Dişi Oyma) tâbîr edilir.

Şarka mahsus el san'atlarından olan (Oymacılık), tarifinden de anlaşılacağına göre, çok sabır ve dikkat isteyen bir san'at şubesidir. O kadar ki, bu nevi eserlerden pek çoğu gözle güç farkedilecek kadar ince ufak parçacıklardan vücut bulmuş, ancak pertavsızla tetkik edildiği zaman tam olarak görülebilir bir durum arz etmektedir. Bu maksat için yapılmış hususî bir bıçakla, yüzlerce sahifelik bir kitabın veya albümün, şekli aslısı bozulmadan, oyulup yapıştırılmak suretiyle meydana geldiğini tasavvur etmek, bu san'atın ne kadar sabır ve dikkat istediğini anlatmağa kâfidir.

(Menakib-i Hünerveran) da Mustafa Âlî, oymacılık san'atının ilk defa İran sahasında vücut bulduğunu, ilk ve büyük mümessilinin de XV. asırda Herat'ta yetişmiş olan Abdullâh Katıg olduğunu kaydeder. XVI. asrın başında İran'dan Türkiye'ye geçen bu san'at, Türkiye yolile XVII. asırda garba intikal etmiştir. Bu san'atla yapılmış veya tezyin edilmiş eserler; şiir mecmuaları, duâ mecmuaları, kıt'alar, yazı çekmeceleri, levhalar, orman ve bahçe manzaraları, kitab ciltlerinin iç yüzü ile, bir kısım keşkül ve enfiye kutusu gibi şeylerden ibarettir.

Türk san'at tarihinin muhtelif kolları üzerinde şimdiye kadar yapılan araştırmalarda en az alâka bu san'at şubesine gösterilmiş ve bu sahanın da başlı başına ele alınıp tetkik edilmesi icabettiği düşünülmemiştir. Ancak, Menakib-i Hünerveran müellifi, eserinin bu bahse temas eder kısmında, üç ilâ dört mühim İran oymacısından bahsettikten sonra san'atın en mühim Türk mümessillerinden biri olan Bursalı oymacı Fahrî'den, «*ve Rûmî-yandan Bursavî Fahrî ki, kıt'a kat'ında Lâ Nazir-i Âlem ve bağçe tertibinde ve Şükûfe ve ezharın envaını kesmekte şöhrati her yerde makbul ve müsellemdir.*» şeklinde bahsetmiş ve «*Bunlardan gayri nice katıg'lar dahi vardır. Amma en şöhretlileri ve hünerlileri bunlardır.*» demekle iktifa etmiştir. Müellif, var olduğunu kabul ettiği diğer Türk katıg'larının hiç birinden bahsetmemiştir. Evliya Çelebi de, «*Fahrî El Bursavî hatları var, bu Fahrî'nin dahi oymalı hatları ne bu günde görülmüştür, ne de ilerde görülecek! Cenab-ı Rabbül İzzet buna öyle bir kuvvet-i basar vermiş ki, güya çeşmi, şebcerağ imiş hattâ bir gülistan bir busutan kitablarını öyle oyma etmiş ki hakka mertebe-i icazdadır.*» demektedir. Bur-

salı İsmail Belig efendi (Güldeste-i riyaz-ı İrfan) isimli eserinde, Fahrî'dan, ancak bu san'atı (garib) bulduğu için bahsetmektedir. İslâm Ansiklopedisinde Jacob, Fahrî madde-
desinde, bu san'atın en meşhur Türk mümessili olarak Fahrî'yi kabul etmekte ve onun Sultan III. Murad'a takdim edilen ve halen Viyana Saray Kütüphanesinde bulunan albümü ile Sultan I. Ahmed'e takdim ettiği (Gülistan) eserlerinden pek kısa olarak bahseylemektedir. Mimar Şihabettin Uzluğ Bey, Millî Mecmua'da, yazmış olduğu (Türk Nakış Tarihinde Mevleviler) adlı seri makalelerinin birinde, Derviş Hasan Eyyubî'nin, oymacılık san'atı ile tezyin ettiği ve halen Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan pek nefis yazı çekmesinden bahsederken bu konuya temas etmekte ve «Fahrî henüz dünyada yok iken Türk Mevlevî oymacıları vardı ve Fahrî'ye gelinceye kadar pek nefis eserler meydana getirmişlerdi.» demektedir ve fakat sadece Mehmed bin Gazanfer isimli Mevlevî bir Türk san'atkârından hasiyede kısaca bahsetmektedir.

Şimdi yukarıda tesbit ettiğimiz neşriyat sahasına intikal edenler de dahil, müzelerde, umumî kütüphanelerle hususî koleksiyonlarda araştırmalarımız neticesi görebildiğimiz bu nevi eserleri ve san'atkârlarını mümkün mertebe kronolojiye riayet ederek takdim edeceğiz. Mümkün mertebe diyorum, çünkü, bu eserleri meydana getiren san'atkârların hayatları hakkında hiç bir vesikaya tesadüf edilemediğinden ancak eserlerinde tarih olanları, o tarihler esas olmak üzere ve sıra ile aldım.

MEHMED BİN GAZANFER :

Hayatı hakkında hiç bir bilgi yoktur. İki eserini tesbit edebildik. Bir tanesi, bir müntehabat mecmuası olup, İstanbul Avukatlarından Halil Ethem Arda'nın hususî koleksiyonundadır. Bu eser daha evvel Konya'da Abdülhalim Çelebi'nin kütüphanesinde imiş. Eser : 0,18 × 0,26 ölçüsündedir. Miklebsiz olan kabının dış yüzü ebru kaplıdır. Ondokuz sahifeden ibarettir. İlk sahifesinin üst kısmı mihrab şeklinde (1. res.), diğer sahifelerinin karşılıklı köşeleri üçgen tarzında müzehhebdir. Yazıların kenarları çift yaldız hatla cetvellidir. Sahifelerinin dış kenarları zerefsandır. Sahifelerinin zeminleri muhtelif renk kâğıt kaplıdır. Yazılar talik erkek oyma ve umumiyetle altın yaldızlı, sürh ve beyaz renktedir. Her sahifede 6 - 7 satır vardır, son sahifesinin alt sol köşesinde müstakil, ufak bir çerçeve içinde (*Katta'a el-fakir el-hakir Mehmed bin Gazanfer sedterallahü uyubeha Sene 923*) imza ve tarihi vardır (2. res.). İkinci eseri, 0,15 × 0,20 ölçüsünde bir kıt'adır. Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi Kitaplığında 2832 numarada kayıtlı albüm içindedir. Bu kıt'a Reyhanî Celisi ile ve erkek oyma olarak (*Kulhuvallahü....*) Süresidir. Tarihi düşmüş olduğundan zamanı tesbit edilememiştir.

Bu san'atkârın daha başka eserleri olduğu muhakkaktır. Nitekim Ermenak Sakıyan'ın ufak el yazısı bir notunda, Mehmed Bin Gazanfer'in 908 tarihli başka bir eserinden bahsedilmektedir. Yeri kat'i olarak verilmediği için bulamadık. Maamafih yukarıda tavsifini verdiğimiz Müntehabat Mecmuasından, san'atkârın kudreti hakkında bir hüküm çıkarmak mümkündür. Bu eser büyük bir zevk ve titizlikle meydana getirilmiştir. En ufak bir hata ve pürüze tesadüf etmenin imkânı yoktur. Harfler ve kelimeler çok muntazam oyulmuş, en küçük bir kesme hatası yapılmamıştır. Yapıştırma da aynı ustalık nazarı dikkati çekmektedir.

ALİ (Budin Tımarları Defterdarı) :

Bu san'atkârın ilk defa biz bahsetmiş oluyoruz. Hayatı hakkında maalesef hiç bir kayda tesadüf edemedik. Yalnız L. Fekete (Budapes Története III, 1944, s. 211), 1546 - 1549 seneleri arasında Budin'de Defterdarlık etmiş Ali Çelebi isminde birini tesbit etmiş ise de ne onun san'atkâr olduğu, ne de hayatı hakkında bir bilgi vermektedir. Topkapı Sa-

rayı Müzesi Hazine Kitaplığı 92 numarada kayıtlı $0,15 \times 0,23$ ölçüsünde bir adet (Ed'iyye-i Usbuiyye) adlı duâ mecmuasını bulduk (3. res.), Bu eser; yedi yapraktan ibaret olup, her yaprak yedi satır Nesih erkek oyma) olarak meydana getirilmiştir. Eserin kabı kırmızı meşin kaplı, etrafı altın yıldızla cetvellidir. Ortası kabartma yıldız şemselidir. Bütün sahifelerinin zemini muhtelif renk kâğıtlarla kaplanmıştır. Sahife kenarları ince tezhip ve altın yıldız hatla cetvellidir. Son sahifesinde (*Ali Defterdar-ı Timarha-i Budin sene 951*) imza ve tarihi vardır. Umumiyetle bu sahanın san'atkârları Talik yazıyı oymayı tercih ettikleri halde bu san'atkâr Nesih yazıyı oymuştur. Şimdilik başka eserini göremediğimiz san'atkârmız hakkında bu bir tek eserle hüküm vermek mümkün olmadığından, başka eserlerinin bulunmasına intizar etmekteyiz.

BURSALI FAHRÎ :

Oymacılık san'atının, İranlı san'atkârlar da dahil, en büyük üstadlarından biridir. Bazı neşriyatta bahsedilmek bahtiyarlığına mazhar olmasına rağmen, hayatı hakkında bilgi verilmemiştir. Ne zaman doğduğu, bu san'atı kimden öğrendiği, ne kadar yaşadığı, ne çeşit ve kaç parça eser verdiği tamamen meçhuldür. İmzalarının bazılarında (Bursavî) kelimesi bulunması, Bursalı olduğunu gösteriyor. Ölüm tarihi de ihtilâflıdır. (Islamic book) da Grohmann, 980; İsmail Belig 1020; Jacob da 1027 - 1028 tarihlerini göstermişlerdir. Mezarı Edirnekapi kurbünde Hattat Kırımı Abdullah efendinin mezarı yanındadır.

Fahrî'nin san'atkârlığı : Bu güne kadar ondan bahseden müellifler ile elde mevcut eserleri, onun yüksek san'atının en inandırıcı delilleridir. Menakib-i Hünerveran'da Âlî, ve ondan naklen de Hat ve Hattatan'da Habib Efendiler, Fahrî'yi yazı oymacılığında ve bağçe tertibi için şükûfe ve ezharın envaini kesmekte (benzeri yok) olarak göstermektedirler. Yeni Mecmuada Bursalı Mehmet Tahir, Fahrî'nin, bu san'atın mucidi olan Heratlı Abdullah Katig'dan çok üstün olduğunu iddia etmekte ve onu çok geçtiğini kaydetmektedir. İslâm Ansiklopedisinde Jacob, Fahrî'yi Türkiye'de bu san'atın en meşhur mümessili olarak göstermektedir.

Bugün elde mevcut eserleri tetkik edilince görülüyor ki, Fahrî hakkında yukarda tesbit edilen iddialar, hakikatlerin ifadesidir. Eserlerini teşkil eden dişi ve erkek oymalar, hele bazı kıt'alarının serapa oyma zemin süs'emeleri o kadar ince pürüzsüz yapılmış ki, bunların teması insana hem hayret, hem de heyecan veriyor.

Fahrî'nin tesbit edebildiğimiz eserlerini iki kısma ayırmayı doğru buluyoruz :

I — Neşriyata geçmiş olanlar,

II — Neşriyata geçmemiş, müze ve koleksiyoncularda bulunanlar.

I — *Neşriyata geçmiş olanlar* : Halen Viyana Saray Kütüphanesinde bulunan Sultan II. Murad'a takdim edilmiş albüm. Bu albümün içinde Fahrî oyması erkek ve dişi yazılar, çiçek ve bahçe manzaraları bulunmaktadır. Fakat kaç parçadan ibaret olduğu neşriyatta zikredilmemiştir. Sultan I. Ahmed'e takdim edilen baştan başa oyma (Gülistan) kitabı. Sultan Ahmet bu eseri anlayıp takdir edememiş, fakat aynı eser sonradan Sultan IV. Murat'a takdim edilmiştir. Sultan Murat, eseri pek çok beğenmiş ve takdim edene, kendisine yabancı hükümdarlardan hediye gelmiş bir musanna sedefkâri sandukçayı hediye etmiştir. Bu Gülistan bugün meydanda yoktur. İsmail Belig (Güldeste-i Riyaz-i İrfan) adlı kitabında, «*Sultan IV. Murat bu oyma Gülistan'ın ihtiva ettiği harikulâde bediiyyet ve şiiyyet karşısında hayran kalmış ve bu derece nefis ve âlî bir eser-i bi misalin alt tarafına vaz-ı imza edilmesini muvafık-ı şan-ı mah'ûkiyyet ve ubutiyyet bulmayarak deriyaya atarmıştır*» demektedir. Eser de mevcut olmadığına göre, İsmail Belig'in bu kaydı doğru ola-

bilir. Bursalı Mehmet Tahir Bey, Keçecizâde Reşat Bey'de Fahrî oyması bir keşkül, Prens Sait Halim Paşa'da bir enfiye kutusu, Bursalı Hezar-ı Fen Değirmencizâde Hacı İbrahim Efendi'de bir «Nasihat-ül Hükema», Nafia Nazırı Prens Abbas Halim Paşa'da bir kıt'a gördüğünü söylüyor ve büyük Aksaray yangınında Fahrî oyması büyük ve muteber bir eserin yandığını duyduğundan esefle bahsediyor.

II — Henüz neşriyata geçmemiş müze ve kolleksiyoncularda bulunanlar : Fahrî'nin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde muhtelif murakkalar içerisinde değişik eb'atta erkek ve dişi olmak üzere 17 adet kıt'ası vardır. Bunlardan erkek ve dişi iki adet Bağdat Köşkü Kitaplığı 409 numarada kayıtlı murakka'nın içinde, erkek ve dişi olmak üzere 15 adet de Hazine Kitaplığı 2138, 2142 (7. res.), 2145, 2169, 2170 (4. - 6. res.), 2294 numaralı murakkalar içindedir. Kolleksiyonculardan, İstanbul'da Avukat Halil Edhem Arda'da birisi dişi diğeri erkek iki kıt'ası, İstanbul'da Mühendis Ekrem Hakkı Ayverdi'de bir adet dişi oyma kıt'ası, İstanbul'da eski eser meraklısı Hasan Fehmi Enata'da bir erkek, iki dişi kıt'ası, yine İstanbul'da kolleksiyoncu Bahaeddin Ersin'de bir adet dişi oyma kıt'ası, Ankara'da Türk Ocağı teşhir salonunda 852, 853 numaralarda kayıtlı biri erkek, diğeri dişi iki adet kıt'ası vardır.

NAKŞİ :

Fahrî ile çağdaş olduğunu zannettiğimiz bu san'atkârın da biyografisi hakkında hiç bir vesika yoktur. 12 tane kıt'asını bulabildik. Bu kıt'aların tertibindeki ustalıktan bu sahada pek çok eserler vermiş olacağını düşünüyoruz. Bu konudaki araştırmalar ilerlerse daha mühim eserleri ele geçeceği muhakkaktır. Eserlerinde belli başlı hususiyet; erkek oyma yazılarındaki zemin tezhibinin de, erkek oyma olarak, gayet ince yapılp mısralara fon teşkil etmesidir. Bu şekilde çalışmaya başkabir san'atkârda tesadüf etmedik. Nakşî'nin Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı 2142, 2294 (8. res.) ve aynı müzenin Emanet Hazinesi Kitaplığı 2740 numaralarında kayıtlı albümleri içerisinde üç tane erkek oyma kıt'ası vardır. Kolleksiyonculardan Ekrem Hakkı Ayverdi'de, biri dişi ikisi erkek üç kıt'ası, Halil Edhem Arda'da, erkek - dişi karışık bir kıt'ası, Hasan Fehmi Enata'da, biri erkek diğeri dişi - erkek iki adet kıt'ası, Ankara Türk Ocağı teşhir salonunda 850 - 854 numaralarda kayıtlı biri dişi diğeri erkek-dişi iki kıtası, Nurettin Rüştü Büngül'de bir adet kıt'ası vardır ki, bu kıt'anın bir fotoğrafı Eski Eserler Ansiklopedisinde mezkûr zat tarafından neşredilmiştir.

HALAZÂDE MEHMED :

Bunun da hayatı hakkında hiç bir vesika yoktur. Eserleri üzerindeki tarih ve imzasından, Sultan III, Ahmed devrinde yaşadığını ve Edirneli olduğunu tesbit edebiliyoruz. San'atkârın üç eserini bulabildik. Bir tanesi İstanbul Meb'usu Merhum Keçecizâde Salih Fuat'ın kolleksiyonunda olup 1117 tarihli erkek oyma kıt'adır. Diğer ikisi Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesindedir. Bu eserlerden Hazine Kitaplığı 2288 numarada kayıtlı olan 0,12 x 0,21 ölçüsünde açık kahverengi kâğıt üzerine bir satırı sülüs, iki satırı nesih olmak üzere yapılmış erkek oyma kıt'adır. Yazıların etrafında, yedi adet erkek oyma çiçek buketi süsler vardır. Diğeri Emanet Hazinesi 2850 numarada kayıtlı dört sayfeden ibaret (Manzume-i Velâdiye) dir (9. res.). Halazâde bu eserin yalnız katıg'ı değil, aynı zamanda şairi ve hattatıdır da. Vezir Hüseyin Paşa'nın yeni doğan oğlu Hasan için hazırlanan bu eser 0,16 x 0,25 ölçüsündedir. İlk iki sahifesinin zemini tarçın, diğer iki sahifesinin zemini açık limon küfü rengindedir. Yazılar, beyaz renk erkek talik oymadır. Bütün sahifelerinin kenar ve köşeleri üçgen tarzında müzehhepdir. İmzası ve 1112 tarihli, son sahifesinin sol alt köşesindedir. Her bakımdan mükemmel olan bu eserde, san'atkârın büyük kudreti tezahür etmektedir.

OSMAN (CAMBAZZÂDE) :

Bu da bugüne kadar tamamen meçhul kalmış san'atkârlarımızdan biridir. Hayatını aydınlatmak hiç bir vesikaya tesadüf edemedik. Şimdilik elde mevcut yegâne eseri, Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı 1924 numarasında kayıtlı 0,14×0,19 eb'adında, üzeri zeytunî renk meşin kaplı mukavva bir kutu içine yaptığı fevkalâde ince ve san'atlı bir orman manzarasından ibarettir (10. res.). Bu eser o kadar ince ve mütenevvi ağaç, çiçek ve hayvanlardan meydana getirilmiş bir kompozisyonudur ki, başka bir eserine henüz tesadüf edilemeyen bu san'atkârın bu sahadaki kudretini tek başına temsil edecek karaktertedir. Eserin alt tarafında ve mühür şeklinde (*Cambazzâde Osman 1136*) imza ve tarihi bulunmaktadır.

DERVİŞ HASAN EYYUBÎ :

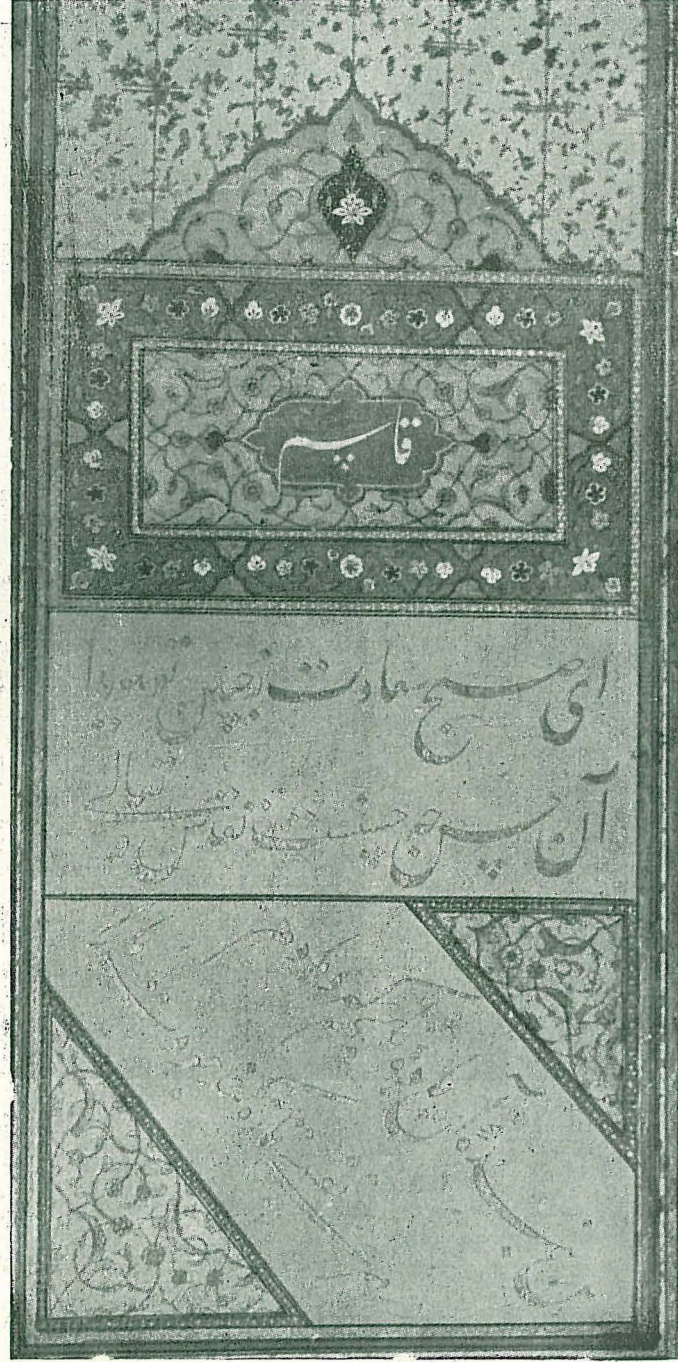
Bu san'atkâra Millî Meclis Meclisi Mimar Şihabettin Uzluk (Türk Nakış Tarihinde Mevlevîler) isimli seri makalelerinden kısa birini tahsis etmiştir. Müellif bu yazısında, Derviş Hasan'ın Mevlevî olduğunu, hayatını tenvir edecek vesikaların azlığı dolayısıyla geniş iza-hatta bulunamadığını, H. XII. asır Mevlevî san'atkârlarından bulunduğunu ve eserinin altına koyduğu (Eyyubî) kelimesinden de Eyüp'lü olduğunun anlaşıldığını kaydediyor.

Derviş Hasan Eyyubî'nin bilinen yegâne eseri; halen Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan 0,8×0,18,5×0,37,5 ölçüsünde katıg yoliyle tezyin edilmiş gayet güzel bir yazı çekmecesidir (11. res.). Uzun, yorucu ve çok dikkatli çalışmanın neticesi meydana gelen bu eserde, oyma erkek süsler, kapağın iç ve dışında ve yanlarındadır (12. - 13. res.). Lâle devrinde İstanbul'un gönül açan manzaraları, saraylar, köşkler, deniz, orman, avlanan insan şekilleri en yumuşak ve göz okşayıcı renklerle ifade edilmiştir. San'atkârda kompozisyon yapma kudretinin pek kuvvetli olduğu bu eserde tezahür etmiş bulunmaktadır. Menazır ve renk imtizacında fevkalâde bir muvaffakiyet göstermiştir. Çok başarılı bir şekilde ağaç ve çiçeklerin aralarına yerleştirilen suvariler de, insan ve hayvan suretlerinde, en ufak bir hata göze çarpmıyor. Hakiki bir san'atkârın yaratıcı kuvveti, renkli kâğıtlardan bu kadar olgun bir ifade meydana getirebilmesi, insana heyecan veriyor. Şimdiye kadar başka bir eserine tesadüf edilemeyen Derviş Hasan Eyyubî'nin bu tek eseri, onun bu yoldaki yüksek kudretinin en kuvvetli şahidi oluyor.

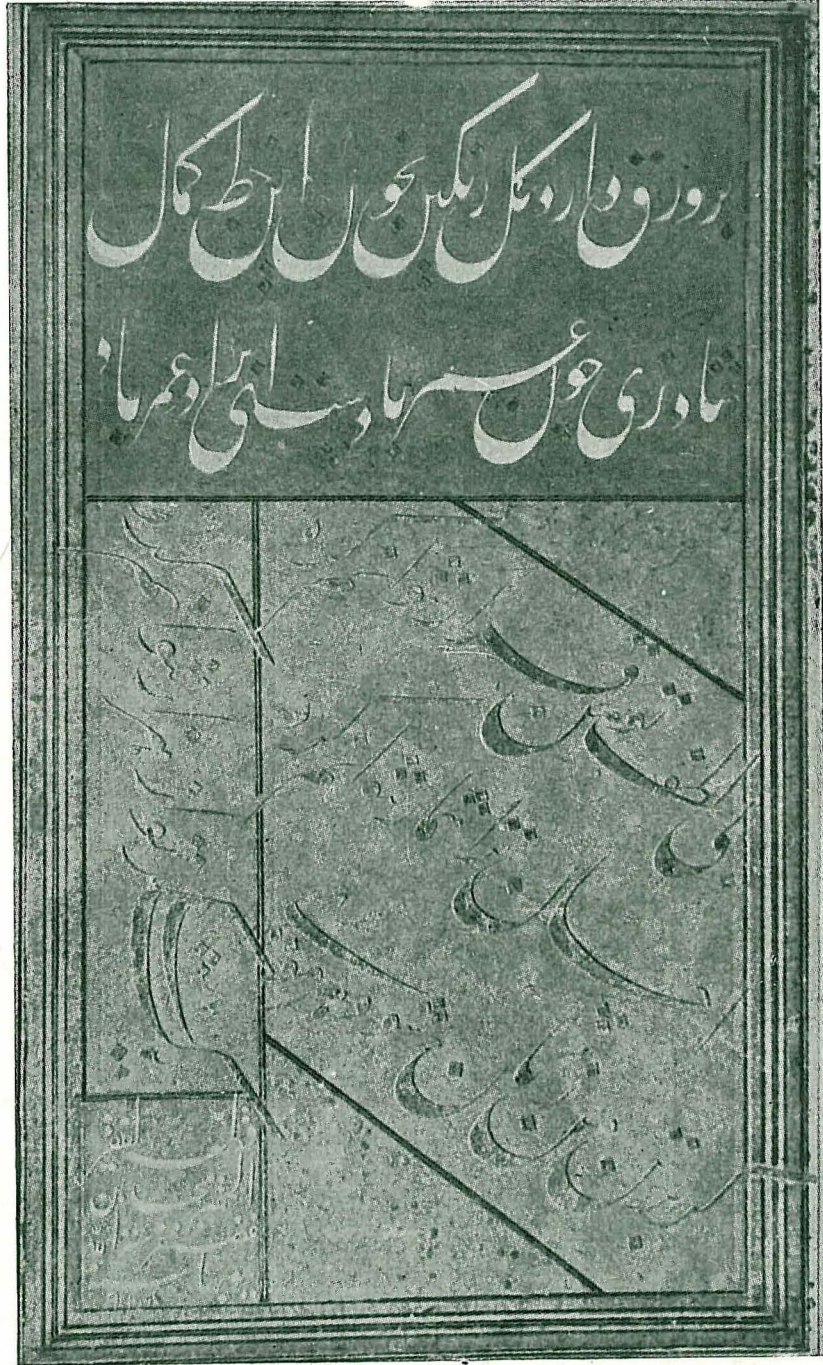
Bu sahada tesbit edebildiğimiz, Şehri İbrahim, Süleyman, Galatalı Ali, Mücellit Mehmet Rifat, Vahdeti, Bursalı Mehmed gibi başka Türk san'atkârları da vardır. Fakat eserleri tatmin edici olmadığı için burada ayrıca bahsetmeye lüzum görmedik. Bir de imzasız olan ve fakat gayet san'atkârane yapılmış, yüzde yüz Türk eseri olanlar var ki, ikisinden kısaca bahsedeceğiz.

Bir tanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde 1426 numarada kayıtlı albümün içindedir. 0,9×0,20 ölçüsünde bir bahçe manzarasıdır. Servi, muhtelif kır ve bahçe çiçekleri, güller ve ağaçlardan meydana getirilmiş bir kompozisyonudur. Siyah bir kâğıt üzerine pek san'atkârane bir şekilde tertip edilmiştir. Diğer Tire'de Necib Paşa Kütüphanesindeki katıg albümüdür. Bu albüm ilk defa M. Riefstahl'ın, Turkish Architecture in Southwestern Anatolia adlı kitabında bahsettiği ve üç sahifesinin fotoğrafını neşrettiği, H. 1212 tarihli Mehmed Selim Dîvanı'dır. Kaç sahifedir, albümün hepsi katıg mıdır? Buna dair hiç bir izahat yoktur. Biz eserin kendisini henüz görmek fırsatını bulamadık, neşredilen bu iki sahife, vazolar içersinde muhtelif çiçeklerden meydana gelmiş buketleri göstermektedir (14. - 15. res.). Belki eseri yapan san'atkârın imzası da vardır. Fakat şimdilik bu hususta daha fazla söylemek imkânına malik değiliz.

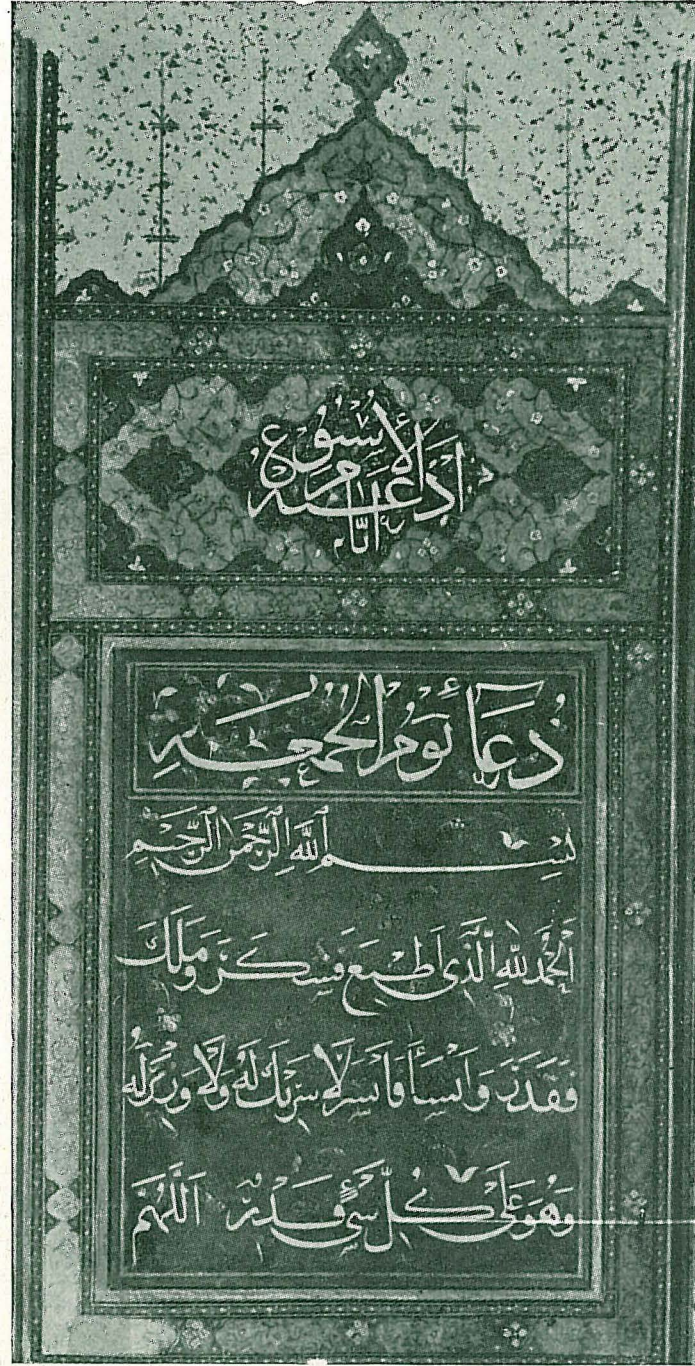
Sözlerime başlarken de arzettiğim gibi, henüz pek bakir olan bu saha üzerinde araştırmalar derinleştirilirse çok kıymetli eserlerin meydana çıkması ümid olunur. Tabii bu meydana bilinmeyen bir çok Türk san'atkârı da ortaya çıkacaktır.

1. Resim — Halil Edhem Arda'nın koleksiyonunda bulunan «Mehmed bin Gazanfer» imzalı muntahâbât mecmûasının ilk sahifesi.

2. Resim — Halil Edhem Arda'nın koleksiyonunda bulunan «Mehmed bin Gazanfer» imzalı müntehâbât mecmuasının imza ve tarih kitâbesini muhtevi son sahifesi.

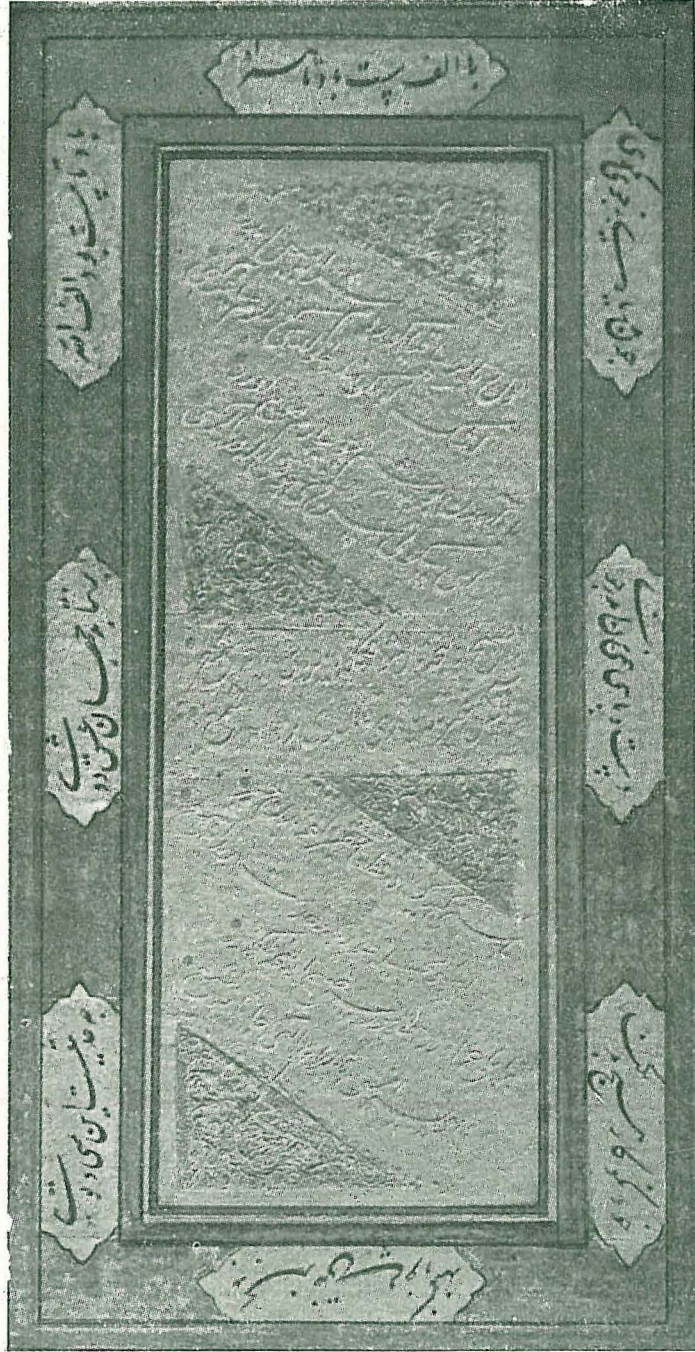
Resim — Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığında
9' nu da kayıtlı «Bud'n T'marları Defterdarı
Ali» nin 951 tarihli Ed'iyye-i Usbuiyye adlı
duâ mecmuasının ilk sahifesi.

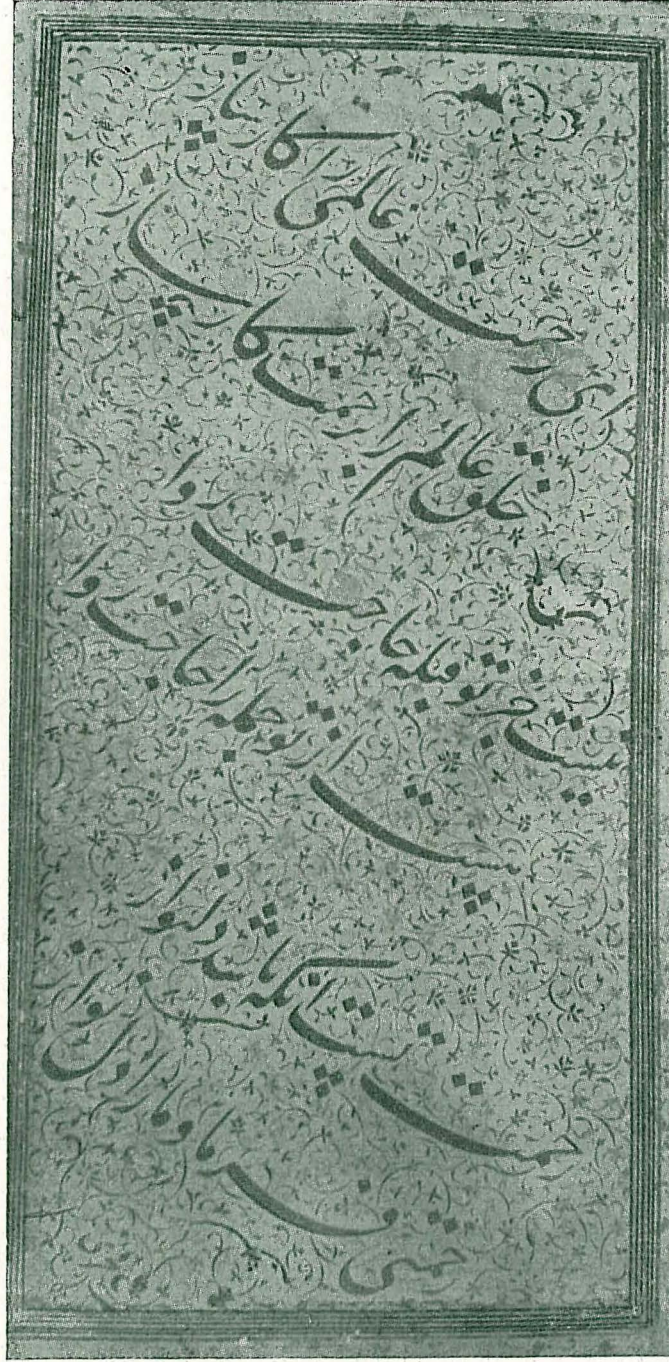
4. Resim — Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığında 2170. nu. da kayıtlı murakka'ın 5 B. sahifesindeki «Fahri» imzalı erkek oyma kıt'a.

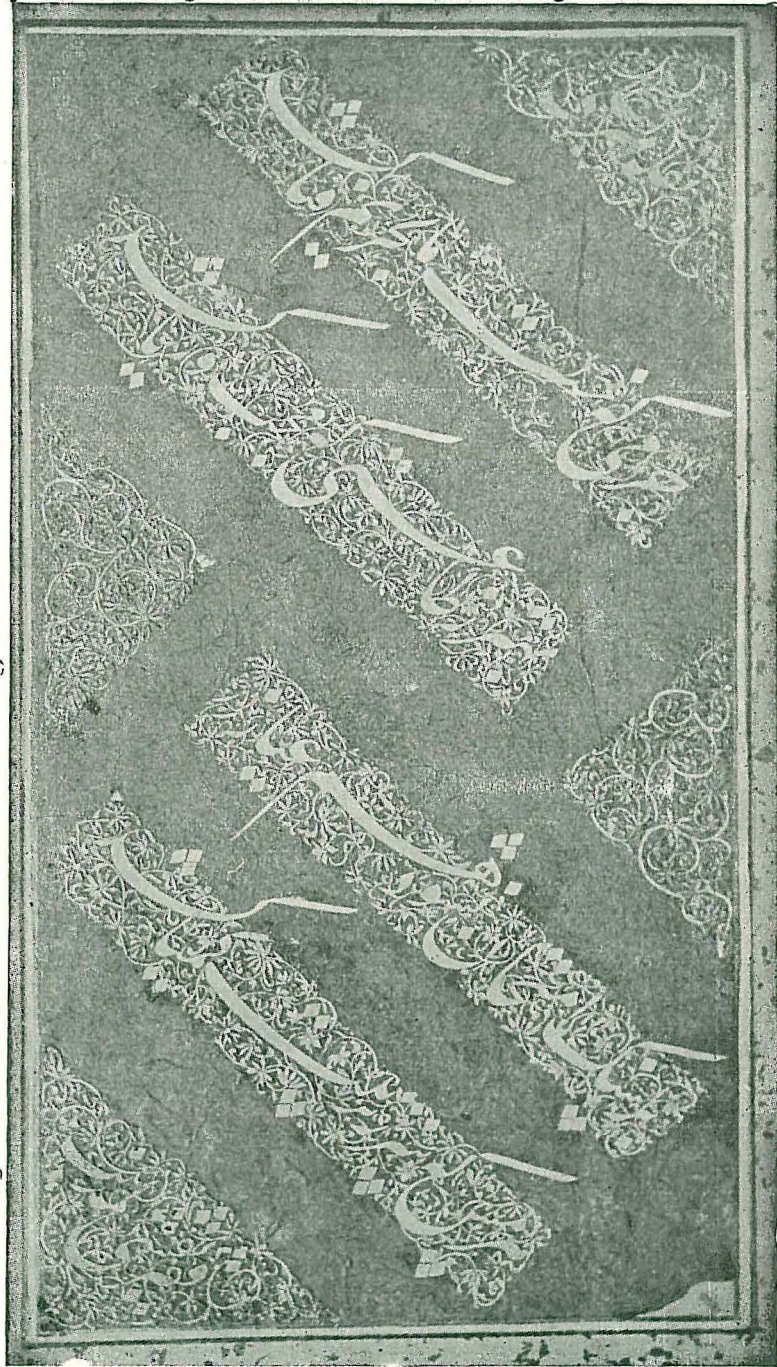
5. Resim — Aynı murakka'ın 6 A sahifesindeki aynı sahifenin di-
şisi. Zemin de tamamen dişi oyma olarak müzeh-
hebdir.

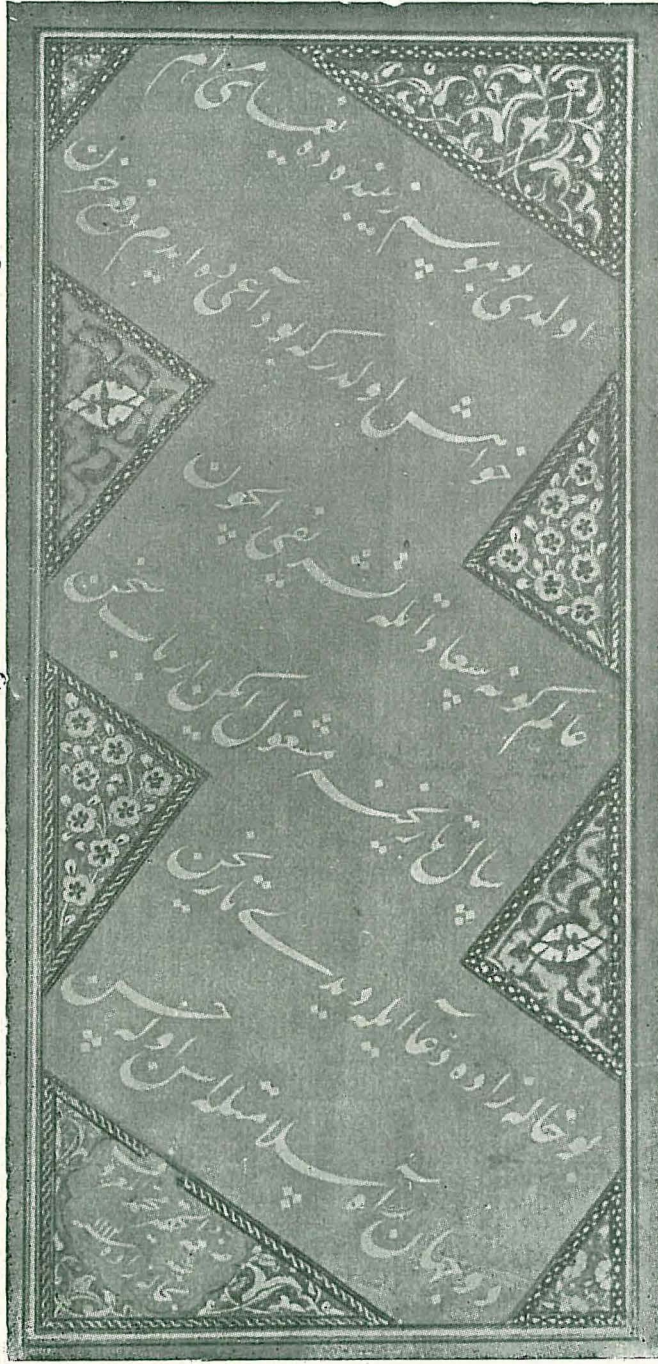
6. Resim — Aynı murakka'da bulunan, gayet ince erkek oyma olarak işlenmiş Türkçe gazel.

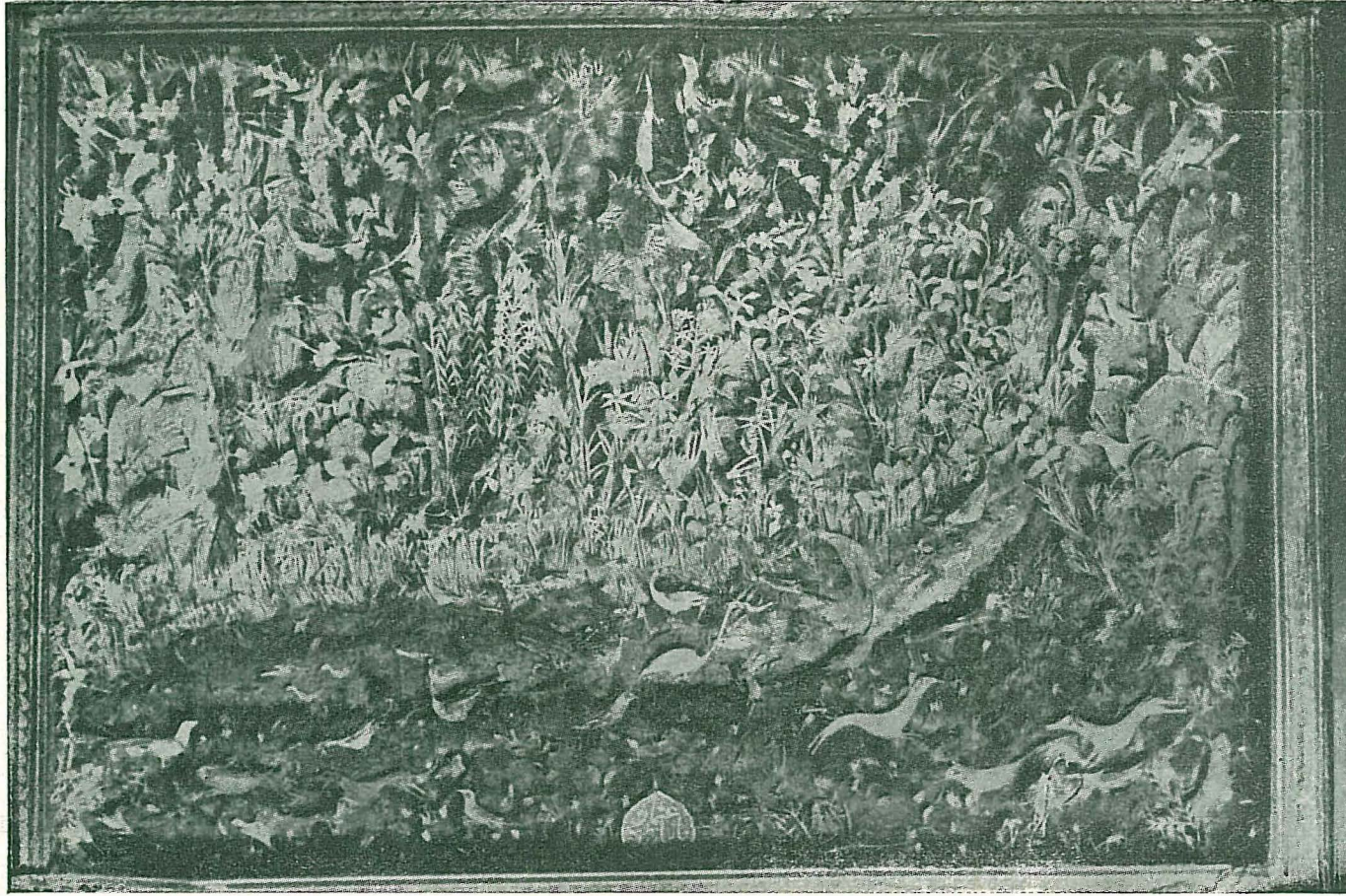
7. Resim — Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığında
2142. nu. da kayıtlı murakkam içinde yer
alan «Fahri» imzalı dişi oyma küt'a.

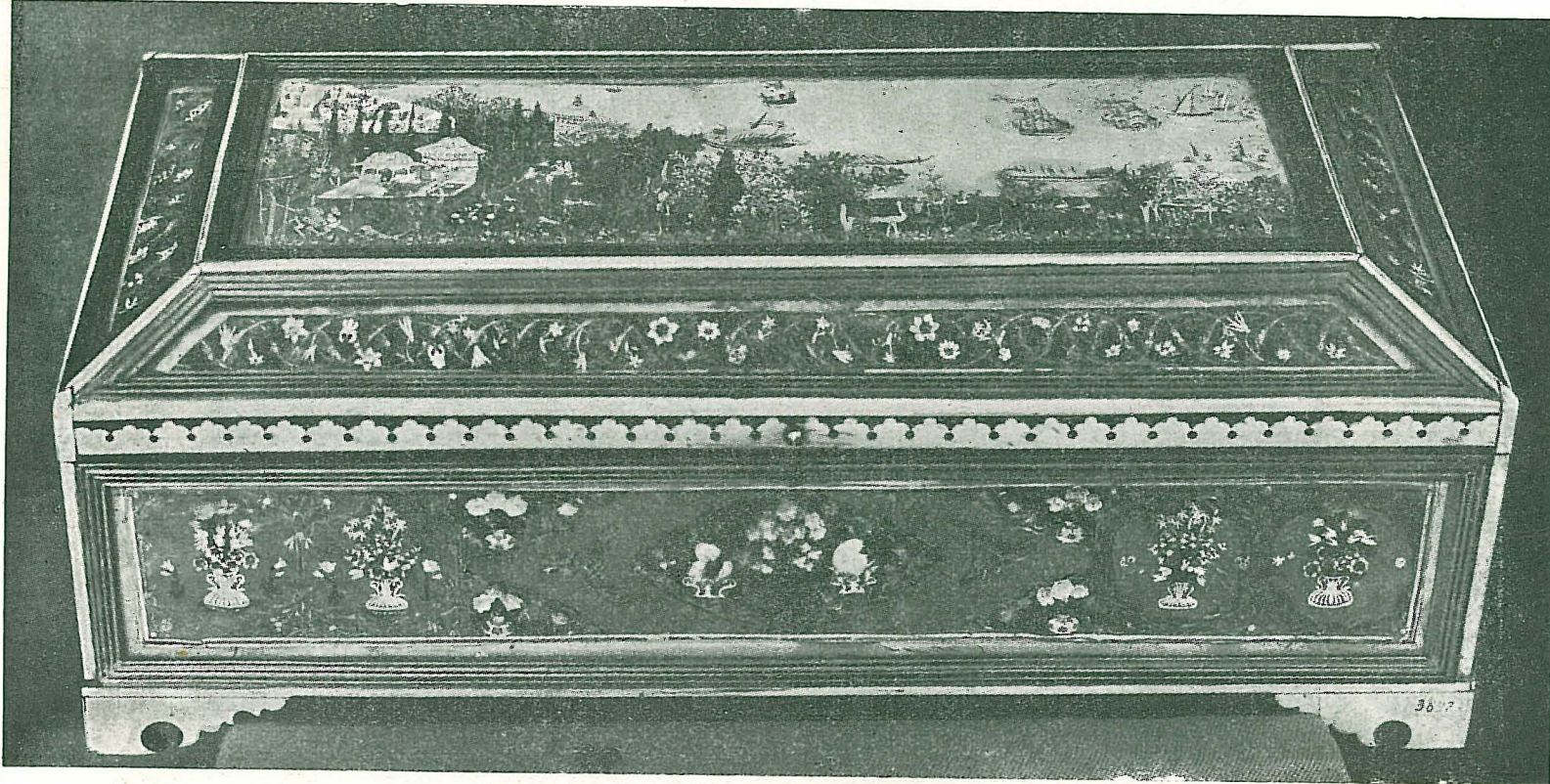
8. Resim — Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığında 2294. nu. da kayıtlı murakka'nın içinde bulunan «Nakşî» imzalı erkek oyma kıt'a. Fon koyu yeşildir. Beyaz erkek oyma yazılar, yine erkek oyma olan dal-yaprak tezhipli zemin üzerine yapıştırılmıştır.

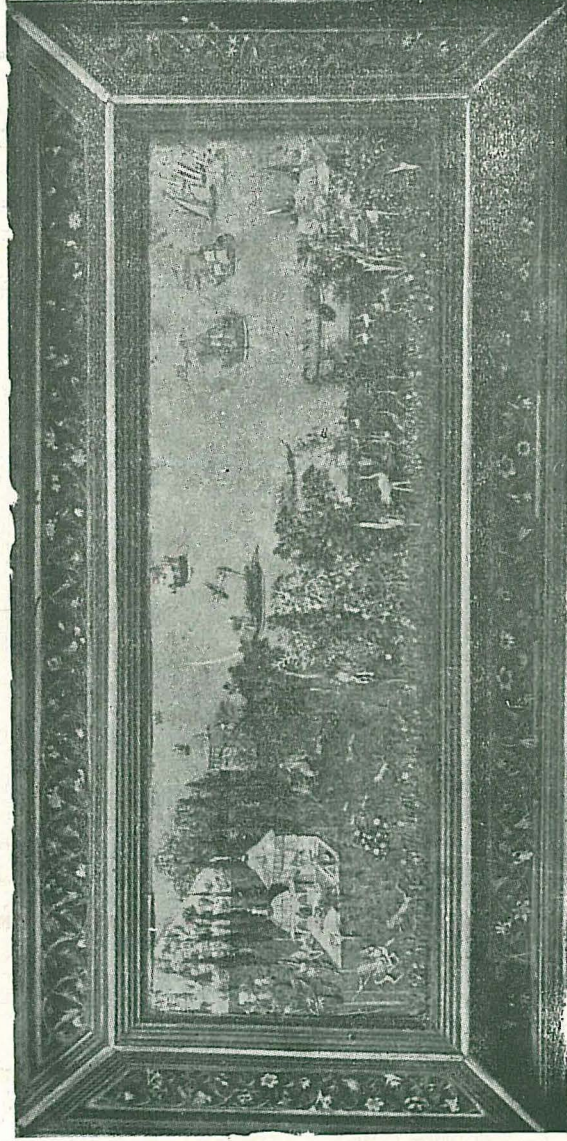
9. Resim — Topkapı Sarayı Kitaplığı, Emanet Hazinesi 2850. nu. da kayıtlı «Halazâde Mehmed» imzalı eserin son sahifesi. Beyaz erkek oyma yazılar, açık limon küfü renginde bir zemin üzerine yapıştırılmıştır.

10. Resim — Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığında 1924. nu. da kayıtlı «Cambazzâde Osman» imzalı orman manzarası.

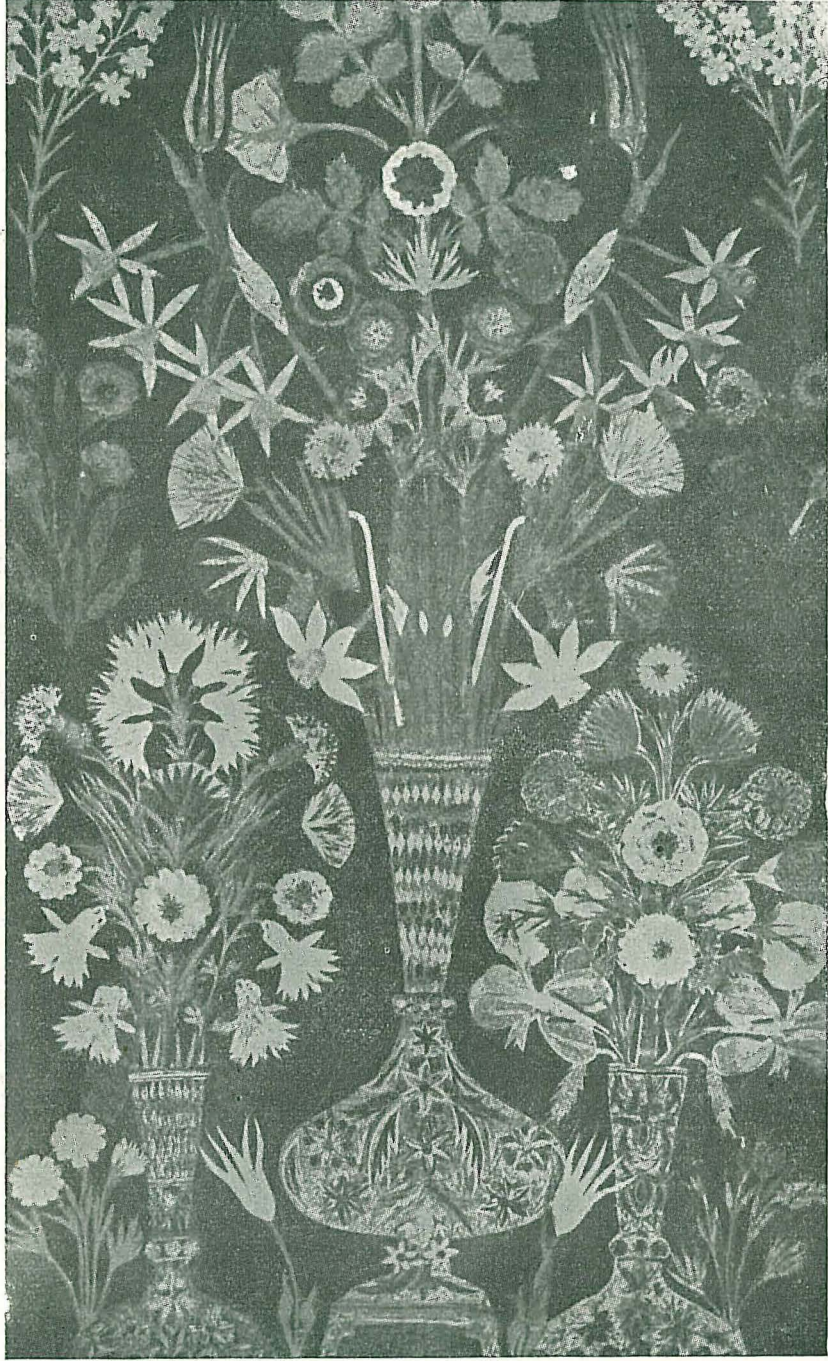
11. Resim — Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığında 1924 nu. da kayıtlı «Derviş Hasan Eyyubi» imzalı yazı çekmececi.

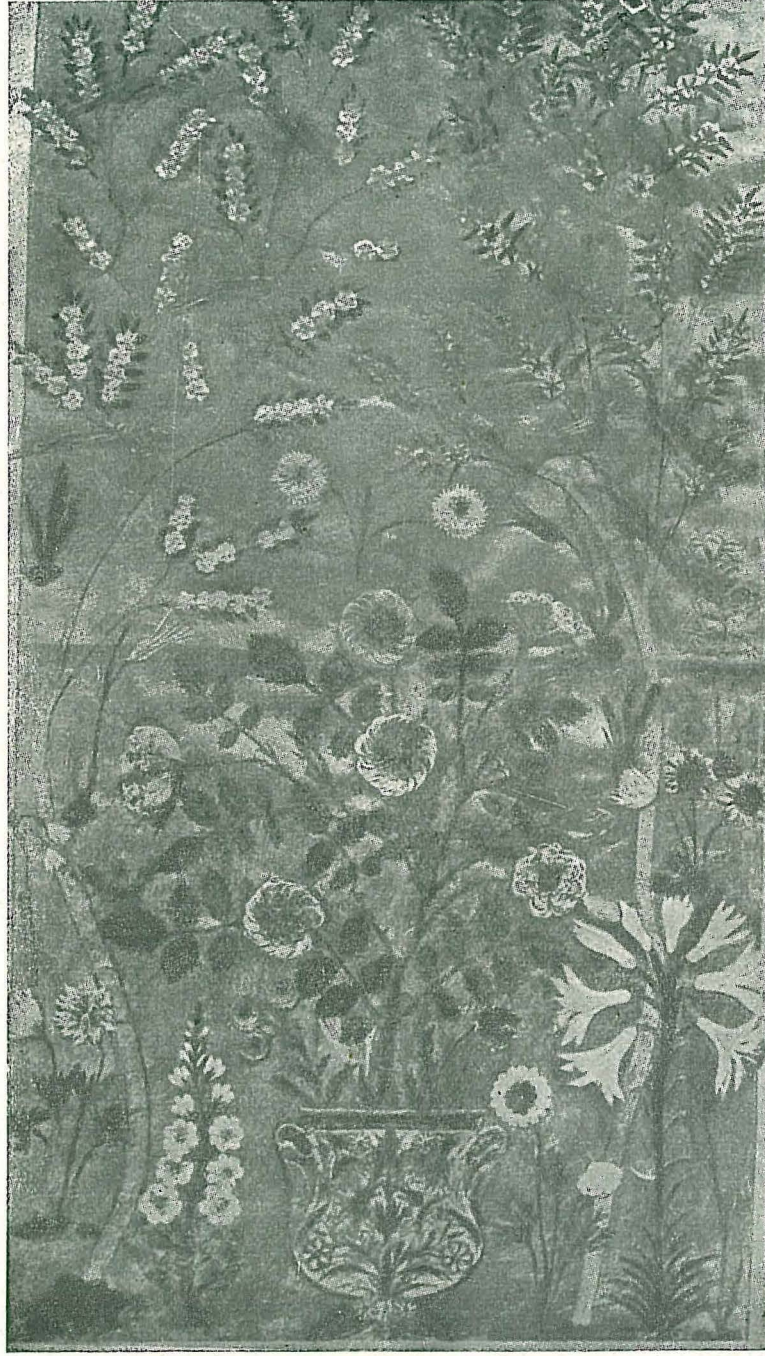
12. Resim — Aynı çekmece kapagının dış yüzü.

13. Resim — Aynı çekmece kapağının iç yüzü.

14. Resim — Tire'de Necip Paşa Kitaplığında buluann bir albümün içindeki imzasız katıĝ eserden bir sahife.

15. Resim — Tire'de Necip Paşa Kütüphanesinde bulunan bir albümden başka bir sahife.